

הרב יהודה הלוי עמיחי

ברכה על ביעור וידוי מעשר

ראשי פרקים

- א. מצות ביעור וברכתה
- ב. האם מברכים על הוידוי
- ג. נוסח הברכה
1. הזכרת הביעור בברכת הוידוי
2. לעשות או על עשייה
- ד. כשמתודה לעצמו ולאחרים
- סיכום

התורה מצוה אותנו לבער מעשר שני הנמצא ברשותנו, ולהתוודות שעשינו כפי שציונו בוראנו. האם יש לברך על מצוות אילו?

א. מצות ביעור וברכתה

התורה מזכירה את מצות ביעור מעשר בשני מקומות: בפרשת ראה — דברים יד, כח; בפרשת כי תבוא — דברים כו, יב. בפרשת כי תבוא, הפסוקים שאחרי מצות הביעור, עוסקים במצות וידוי: דברים כו, יג-טו.

מלשון המקרא בפרשת ראה, נראה שזאת היא מצוה עצמית להוציא את מעשר התבואה בשנה השלישית, אולם מלשון התורה בפרשת כי תבוא נראה שכל עניין ביעור מעשר הוא הכנה למצות וידוי מעשר.

האם זו מצוה עצמית או שהיא אמצעי לקיום מצות הוידוי. הרמב"ם (מ"ע קלא) והיראים (סי' רסד) מנו רק את מצות הוידוי ולא את מצות ביעור מעשר.

אפשר להסביר שהביעור הוא הכנה לוידוי, ולכן איננה מנויה כמצוה בפני עצמה. על סברא זו הקשה המנחת חנוך (מצוה תרז) שהרי הביעור איננו שייך לוידוי, כפי שאנו מוצאים שגם לאחר שבוטל הוידוי (משנה מעשר שני פ"ה מי"א) עדיין היו מבערים, א"כ אלו שתי מצוות שאינן מחייבות זו את

הרב יהודה הלוי עמיחי

זו, ולכאורה יש למנותן כשתי מצוות, ואין האחת הכנה לשניה, וא"כ חוזרת השאלה מדוע מוני המצוות לא מנו את מצוות הביעור?

החזו"א (דמאי סי' ב ס"ק ז) כתב שיש כאן לאו הבא מכלל עשה, שלא יעכב מלבער. משמע מדבריו שיש כאן הגבלת זמן ולכן אין למנותם כמ"ע ול"ת. הראי"ה קוק, בשו"ת משפט כהן (סי' נה אות א) הקשה על סברא זו שהרי הרמב"ם מנה כמצות עשה "ובאת שמה" לגבי נדרים, ומצות לא תעשה לא תאחר, ואולם אנו לומדים ברמב"ם שמצות לא תאחר תשלומי נדרים מנאה כמצוה (ול"ת קנה), למרות שעניינה הגבלת זמן.

לפיו, המצוה היא בעיקרה למצות מעשר עני שאותה יש לקיים בשנה השלישית, ולכן הנאמר (בפרשת ראה) היא מצות נתינת מעשר עני, וכן כתב הרמב"ם (ומ"ע קל): "להוציא מעשר עני בכל שנה שלישית מן השמיטה... והוא אמרו יתעלה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר וגו'", ואילו הנאמר בפרשת 'כי תבא' הוא סימן וגבול לזמן הוידוי של כל המעשר. לפי דבריו נראה שביעור שאר המעשרות הוא בכלל דברי סופרים, שהוא מדין תורה אולם אינם נמנים במנין המצוות, שהרי אינם מפורשים בתורה אלא כדרשה.

ברור שאם אין מצות הביעור נמנית כמצוה הרי שאין לברך עליה, אלא שעדיין יש להעיר שהרי אפילו אם זו מצוה מדרבנן מדוע שלא יברכו עליה.

ונראה שאין לברך על הביעור מכיוון שאין זו מצוה מחויבת, שהרי המצווה היא לכלות את המעשר הנמצא ברשותך ולא נתתו לבעליו וכמו כן לא אכלוהו כדיון. אבל לא נראה שאדם צריך במוצאי השנה השלישית לדאוג שיהא לו מעשר כדי לקיים בו את מצותו. וכן כתב החזו"א (דמאי סי' ב ס"ק ז) שאין חיוב להשתדל אחר פירות בעיו"ט על מנת לקיים מצות ביעור, אלא שהוסיף שיש בכך מדת חסידות כפי שנהגו לשרוף חמץ בערב פסח, למרות שמי שאין לו חמץ איננו חייב בשריפת חמץ. בכל אופן ברור שמעיקר הדיון אין חיוב לבער בערב פסח, ועל כן אין מקום לברך על ביעור מעשר, שהרי היה צריך ויכול לעשותו בכל זמן, ואם היה עושה זאת בזמנו לא היה צריך לבער כעת, וא"כ אין כאן מעשה של מצוה, אלא שלא ישאיר בביתו. עדין יש לשאול מדוע לעניין חמץ אנו מברכים "על בעור חמץ" ואילו במעשר אין אנו מברכים על בעור מעשר.

ברכה על ביעור ויודוי מעשר

נראה להסביר על פי דברי הרמב"ם שאין חובת הנתינה מצוה בפנ"ע (שורש יב) אלא כחלק ממצות ההפרשה, ומכיוון שאנו מברכים על הפרשת תרו"מ, א"כ יש בכך משום ברכה גם על הנתינה, וכן לעניין מעשר שני האכילה בירושלים היא חלק ממצות הפרשת מעשר שני, וכפי שכתב הרמב"ם (מ"ע קכת). אין הביעור מצוה בפני עצמה, שהרי גם הנתינה איננה מצוה, וכן העלייה לירושלים איננה מצוה בפנ"ע, וכבר ברך עליה בהפרשתה, ועל כן אין למנות את הביעור כמצוה, וכן אין לברך על הביעור שהרי ברכנו על הנתינה בשעת ההפרשה. לעומת זאת בחמץ הרי אין דין הפרשה רק ביעור, ולכן זאת היא מצוה עצמית ומברכים עליה.

ב. האם מברכים על היודוי

היודוי נמנה כמצוה בפנ"ע (רמב"ם מ"ע קלא), וא"כ לכאורה דבר פשוט הוא שצריך לברך עליו. מצות היודוי איננה במחשבה בלבד אלא היא אמירה בפה, וכפי שהגמ' (סוטה לב ע"ב) דורשת שנאמרת בכל לשון, וכן הירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ה, סוטה פ"ט הי"א) אומר שעד השקיפה אומר בקול נמוך ומהשקיפה אומר בקול רם,¹ א"כ מוכח שהיודוי היה נאמר בפה ולא בלב בלבד, וכן פסק הרמב"ם (ספה"מ מ"ע קלא), והחינוך (מצוה תרז).² ומכיוון שזו מצוה שלא מספיק בה מחשבה אלא יש בה מעשה של אמירה אנו צריכים לברך עליה.³

יש לשאול מדוע שנברך על היודוי הרי אין אנו מברכים על ספור יציאת מצרים, למרות שאנו מספרים על יציאת מצרים? אלא שיש לחלק בין סיפור יציאת מצרים שלפי חלק מהדעות אפשר לקיימו במחשבה והדיבור איננו

1. יש להעיר שהרמב"ם לא הביא חלוקה זו בהלכותיו, ושמה אין כאן חידוש דיני אלא הנהגתי.
2. בשפתי חכמים (דברים כו, יג) אומר "כלומר התודה אל לבד", אבל ברור שאין כוונתו שהיודוי יהא בלב ולא בפה, שהרי הוא מביא את מצות ביכורים שבה נאמר: "וענית ואמרת" עניה בקול רם, ועל כרחך שהיא בפה, וכן בויודוי מעשר צריך שיהא בפה. אלא שהשפתי חכמים בה ללמדנו שלא יאמר אדם בפה ולא יתודה בלבד, קמ"ל שצריך גם יודוי בלב, אולם בודאי שצריכה להיות אמירה בפה.
3. הגר"א (או"ח סי' ח סעי' א) כותב שכל מצוה שאין בה מעשה אין מברכים עליה, וכן מצות שיוצאים בהם בהרהור ג"כ אין מברכים עליהן, כגון; קריאת שמע, תפילה וכו'.

הרב יהודה הלוי עמיחי

הכרחי, ואילו בוידוי מעשר נאמר "ואמרת לפני ד'". יש חובה לומר בפה. גם לדעות שיש חובת סיפור יציאת מצרים בפה⁴ אין זה דומה למצות וידוי, שהרי בסיפור יציאת מצרים לא נאמר נוסח ומה חובה לומר, ואילו לעניין וידוי מעשר יש חובת אמירה בפה, אמנם יכול לומר בכל לשון, אבל צריך לומר כפי הנוסח שהתורה צוותה עלינו⁵, וכפי שהכהנים מברכים על ברכת כהנים כיוון שהנוסח הוא האמור בתורה, כן בוידוי מעשר אנו צריכים לומר נוסח שניתקן, לכן צריך לברך על וידוי מעשר⁶.

יש להתבונן מדוע המתודה על חטאיו איננו מברך ברכת הוידוי, שהרי הוא אומר בפה את חטאיו? אלא שחלוקה מצות וידוי מעשר וביכורים מוידוי על החטאים. וידוי מעשר איננו על חטא מסויים שעשה אלא אדרבא התנהג כדין, ושומר את כל דיני התורה וכעת הוא מנוודה, ומפרט את מעשיו והתנהגותו שהיתה כדין, לעומת זאת, וידוי על חטא עדיף שלא יחטא ולא יתוודה כלל, והרי זה כמצוה הבאה בעבירה, כמשיג גזילה אשר גזלה שאיננו מברך, שהרי לא צוותה תורה לגזול על מנת לברך⁷.

לכן בוידוי שמתודה האדם על חטאיו איננו מברך ואילו ודוי מעשר שאין בו חטא הרי זה מברך, ואמנם במעשר מי שחטא והקדים תרומה למעשר או עבר על אחת המצוות השייכות להפרשת תרו"מ איננו מתודה. יש להעיר שגם לדעת הספורנו שמסביר שהוידוי במעשר הוא על חטא העגל שגרם לכך שנוציא את המעשרות מביתנו מבכורינו ונתנו לכהנים והלויים, אין בזה חטא עצמי שלנו אלא חטאות העם, ולכן צריך לברך על וידוי מעשר.

4. עיין בדברי הרב ראובן מרגליות, מקור הברכה (מהדורת בית מוריה תשס"ד), עמ' ג, ד, לג, נט, הערות א, ג, לא.
5. עיין בדברי הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן (סי' נו אות ג ס"ק ד), לענין קריאה בספר תורה או בחומש.
6. הר"ח קנייבסקי, דרך אמונה (נט"ר פי"א ס"ק כא) מסתפק האם מברכים על וידוי מעשר.
7. עיין גר"א שו"ע סי' ח סעי' א; הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן סי' נו אות ג ס"ק ב; הרב ראובן מרגליות, מקור הברכה אות ג.

ג. נוסח הברכה

1. הזכרת הביעור בברכת היודוי

הראי"ה קוק, בשו"ת משפט כהן (סי' נו אות ג) כתב שיש לברך "על ויודוי הביעור"⁸, וסברתו שכיוון שאין ביעור אחר שמתוודים עליו אלא על ביעור תרומות ומעשרות, לכן נוסח זה הוא המבורר ביותר. האם אדם שבתום שלש השנים אין לו מה לבער, שהרי נתן הכל בזמנו לכהנים, ללויים, לעניים, וכמו כן אכל מעשר שני בירושלים כדין, ומכאן שלא היה לו במה לקיים את הביעור, אבל את היודוי הוא אומר, שהרי קיים את כל הנאמר בפרשה (עיין חזו"א דמאי סי' ב ס"ק ז ד"ה ונראה). כבר הוכיח המנ"ח (מצוה תרז) שאין הביעור והיודוי מחייבים זה את זה ויש פעמים שיש ויודוי ואין ביעור וכן להיפך, ועל כן קשה לומר נוסח המאחד את הביעור עם היודוי.

הרב ראובן מרגליות, מקור הברכה (פ"א) הציע שהברכה היא "אקב"ו להתוודות ודוי מעשר", ולכאורה לפי דבריו חסרה ברכה, שהרי ביעור מעשר כולל בתוכו ויודוי על הרבה דברים, כגון; תרומה גדולה, תרומת מעשר, חלה, נטע רבעי, לקט, שכחה ופאה. ואילו בנוסח "להתוודות ויודוי מעשר" לא הוזכר רק מעשר ולא תרומות.

אפשר להסביר על פי דברי הרמב"ם (ספר המצות מ"ע קלא) שכתב:

שצונו להתוודות לפניו יתעלה בהוצאת משפטי המעשרות והתרומות ולהתנקות מהם במאמר גם כן כמו שאנו נקיים מהחזיק בהם בפועל. וזהו שנקרא (מגלה פ"ב מ"ה, סוטה רפ"ז) ויודוי מעשר.

היראים (מצוה רסד) הוסיף וכתב:

ומאחר שכולם נתרבו מה ראו חכמים להעמיד היודוי בביעור ממעשר שני למדנו מדכתיב לא אכלתי באוני ממנו. ובעל התבואה הוא דקאמר ליה ובי' משתעי קרא ואין לנו בכולם

8. כך כתב גם הרב שרגא פייבל פרנק, "דיני ביעור ויודוי המעשרות", אור ישראל, יא (תשנ"ח), עמ' כב-כג.

הרב יהודה הלוי עמיחי

שאכילה תלויה בו אלא מעשר שני שהרי כולם יצאו מתחת ידו
לכהן ולעני. הלכך יש לנו לומר דאמעשר שני לבד קאי.

לפי הסבר זה אפשר לברך "להתודות ודוי מעשר" שהיא ברכה על שם המצוה,
למרות שהיודוי הוא על עוד דברים נוספים.

אם אנו רוצים לדייק בלשונונו בברכה הרי שיש לברך "וידוי תרומות
ומעשרות" שהוא לשון כוללת. במשפט כהן העיר שמא האומר נוסח זה יש בו
משום אין חותמים בשתים. אולם נראה שאין לחוש לכך שהרי המפריש
תרומות ומעשרות בפעם אחת, נוסח הברכה היא "להפריש תרומות ומעשרות"
(רמב"ם הל' מעשר א, טז), ולא חוששים לכך שאין חותמים בשתיים. א"כ
לכאורה נראה שהנוסח המבורר הוא "על וידוי תרומות ומעשרות", אמנם אין
בכך את מצוות לקט שכחה ופאה, אולם מצוות אלו בודאי אינן מעכבות, ומי
שיש לו רק לקט שכחה ופאה איננו מברך, ועל כן לא כללום בנוסח הברכה.

2. לעשות או על עשייה

הראי"ה קוק, בשו"ת משפט כהן סימן נה כתב שיש לברך "על וידוי הביעור"
ואילו לדעת הרב ראובן מרגליות, במקור הברכה יש לברך "להתודות וידוי
מעשר" או "להתודות וידוי תרומות ומעשרות". מחלוקתם היא בנוסח הברכה
האם מברכים בלשון "לעשות" או "על עשייה". מה יסוד מחלוקתם.

כל מצוה שאדם מחויב לעשותה לעצמו מברך "לעשות" ומצוה שאדם עושה
לאחרים מברך "על" עשייתה, וכפי שכתב הרמב"ם (הל' ברכות יא, יא):

כל העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו
אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות, עשה אותה לאחרים מברך
על העשייה.

האם אדם יכול להתודות וידוי מעשר בשביל חברו. לכאורה הסברא הפשוטה
היא שאין אדם יכול להתודות בשביל חברו שהרי נמנין יודע על מעשה חברו,
האם הפריש כדין או שמא שינה מההלכה, ולכן היה נראה לומר שאין אדם
יכול להתודות בשביל חברו.

הרמב"ם (הל' מעשר שני יא, ה) כתב:

וידוי זה נאמר בכל לשון שנאמר: 'ואמרת לפני ה' אלקיך'. בכל

ברכה על ביעור ויודוי מעשר

לשון שאתה אומר. וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין.

מה החידוש באמרו: "ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין" שאם כל אחד מתודה הרי הדבר פשוט, אלא נראה שאין כל אחד מתודה אלא האחד מתודה בשביל כולם, וא"כ יש כאן דין שומע כעונה. אלא שאם כן מהו שהקדים הרמב"ם ואמר "וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו" ומשמע מכאן שאין דין שומע כעונה. ואמנם המנחת חינוך (מצוה תרז), למד מתחילת דברי הרמב"ם שאין דין שומע כעונה בויודוי מעשר, והקשה במה שונה מצוה זו מכל המצות שבהם אנו אומרים שומע כעונה? ומתוך הבנתו ברמב"ם שאין אחד יכול להתודות עבור חברו כדן שומע כעונה, הסביר שאם רצו רבים להתודות היינו שרבים יתודו ביחד אבל כל אחד בפנ"ע, ועל כן הקשה וכי מה גריעותא היא בכך שמתודים כאחד, הרי אין כאן דין שומע כעונה.

נראה שהסבר הרמב"ם הוא שאין אחד מתודה בשביל חברו, שהרי אם האמירה הייתה כקריאה בתורה או תפילה, ברור שהיה דין שומע כעונה. אולם מכיוון שאין כאן דין של אמירה כתפילה אלא הרי זה ויודוי, א"כ אין אחד יכול להתודות עבור חברו. מה שכתב הרמב"ם "ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין", היינו לאפוקי מהוא אמינא שכיוון ונאמר "ואמרת" שמשמעותו שכל אחד צריך לומר בפני עצמו כפי שמביא ביכורים צריך לומר לפני כהן, היה מקום לומר שגם בויודוי מעשר כל אחד צריך לומר בפני עצמו, קמ"ל שבביעור מעשר שאין בה הבאה למקדש, אין צורך שיהא בפני כהן מיוחד, ויכולים רבים לומר כאחד. בכך מובן מדוע אין מקרים בויודוי מעשר, ואילו בביכורים יש חובת הקראה, מכיוון שביכורים הביא כל אחד לכהן בפני עצמו, ומי שלא ידע לקרוא היה מתבייש. אבל בויודוי מעשר אין מביאים לכהן והיו קוראים ביחד, וא"כ לא היה צריך שיקרו שהרי שמע את חברו ואמר אחריו.

אולם האדר"ת באחרית השנים (פ"ד ה"ה), והראי"ה קוק במשפט כהן (סי' נו אות ג ס"ק א) כתבו שאחד יכול להוציא את כולם ידי חובה מדין שומע כעונה,

9. לעניין ספירת העומר אין אדם יכול לספור עבור חברו, מכיוון שנאמר "וספרת לך" יש שני מיעוטים שהאדם חייב לספור לעצמו, אבל בויודוי מעשרות אין למעט ויודוי עבור חברו.

הרב יהודה הלוי עמיחי

ומתודה בלשון רבים. השו"ע (סי' שלא סעי' קמג) כתב: "וידוי זה נאמר בכל לשון, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודים", השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם (ה"ה), אולם השמיט את המשפט "וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו", משמע מדבריו שהבין שאין צורך שכל אחד יתודה בעצמו, אלא אחד יכול להתודות גם בשביל חברו, וכמו כן הבין שאם רצו רבים להתודות הרי שיכולים למנות אחד שיתודה בעבורם. א"כ אנו רואים שמחלוקת האחרונים האם אחד יכול להתודות ולהוציא את חברו מדין שומע כעונה היא מחלוקת בין הרמב"ם והשו"ע.¹⁰

על פי יסוד זה לדעת השו"ע, משפט כהן, אחרית השנים יש דין שומע כעונה בוידוי, ויש לברך על העשייה ולא על החובה הפרטית, בלשון לעשות. אך אם אנו סוברים כפשטות לשון הרמב"ם,¹¹ שאין בוידוי שומע כעונה, א"כ הרי זה חובה פרטית על כל אחד לומר את הוידוי, והברכה צריכה להיות בלשון "לעשות", וכך נקט במקור הברכה.

מכיוון שבדעת הרמב"ם יש מספר אפשרויות להסגור, על כן נראה שיש לברך על עשיית המצוה.

ד. כשמתודה לעצמו ולאחרים

ברכת "על עשייה" היא כשעושה לאחרים, אולם כשעושה לעצמו ולאחרים, כתב הרמב"ם (הל' ברכות יא, יד):

עשה המצוה לו ולאחרים כאחד, אם היתה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה, לפיכך הוא מברך על מצוות עירוב, היתה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות, לפיכך הוא מברך לשמוע קול שופר.

מדבריו עולה שאם הקורא צריך להוציא את עצמו עליו לברך בלשון "לעשות" ולא "על עשייה". וכן פסק השו"ע (או"ח סי' תקפה טז) שמברכים בתקיעת שופר "לשמוע" ולא לשון "על שמיעת". אלא שיש להקשות על כך מדוע לגבי

10. הלבוש (סי' שלא) והש"ך (סי' שלא ס"ק קסא) הבינו בדעת הרמב"ם שלמצוה שכל אחד יתודה בפני עצמו, אולם אפשר שאחד יתודה בשביל כולם.

11. כפי שהבינו המנחת חנוך.

ברכה על ביעור וידוי מעשר

מקרא מגילה פסק הרמב"ם (הל' מגילה א, ג) שמברך "על מקרא מגילה" למרות שמוציא את עצמו ואת האחרים (עיין ר"ן פסחים ז ע"ב). בספר עמק יהושע (דרוש ד)¹² הסביר שבקריאת מגילה העיקר הוא הקריאה, וגם אחר יכול לקרוא, ולכן מברך על הקריאה, אבל בשופר העיקר היא השמיעה עצמה, והשמיעה אי אפשר להעשות על ידי אחר, ולכן מברכים "לשמוע". על פי יסוד זה נראה שדין וידוי ביכורים, דומה למקרא מגילה ולא לשמיעת שופר, ויכול להעשות על ידי כל אחד. לכן יש לברך "על" למרות שמוציא גם את האחרים ידי חובה.¹³

סיכום

- א. אין לברך על ביעור מעשר.
- ב. יש לברך על וידוי מעשר (כאשר הוידוי הוא כדין, לא בזמן הזה).
- ג. נוסח הברכה הוא: "על וידוי תרומות ומעשרות".
- ד. גם המתודה על מנת להוציא עצמו ואחרים עמו מברך: "על וידוי תרומות ומעשרות".

12. ר' יהושע אייזיל סלאנימער זצ"ל.

13. סיכום שיטות הראשונים בשאלה זו עיין בבירור הלכה פסחים ז ע"ב.

